

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANINI O'QITILISH TEXNALOGIYASI VA RIVOJLANISHI

O'rinov M.

Farg'ona Davlat Universiteti Sa'natshunoslik fakulteti o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: chizmachilik metodikasi, texnika, metod, modellash, dastur, ko'rgazma, politexnik bilimlar.

Ключевые слова: методика рисования, техника, метод, моделирование, программа, выставка, политехнические знания.

Key words: drawing methodology, technique, method, modeling, program, exhibition, polytechnic knowledge.

Kirish. Mustaqil respublikamiz hayotida yuz berayotgan tub o'zgarishlar va fan-texnika taraqqiyotining jadal sur'atlar bilan o'sib borishi, insoniyat faoliyatining barcha jabhalari qatori grafik ta'lim mazmunini ham yangilashni va takomillashtirishni talab qilmoqda. Ma'lumki, o'quvchilarning grafik ta'lim asoslari bilan tanishtirish va uning egallash jarayoni maktab chizmachilik kursi mazmuni orqali amalga oshiriladi. Maktab chizmachilik kursi mazmuni: o'quvchilarning texnikaviy tafakkurini, fazoviy tasavvurini rivojlantirish, ijodiy va bilish faoliyatini faollashtirish, umumiy hamda politexnik bilimlarni chuqur egallash, tabiat va texnikani ko'rgazmali idrok etish, predmetlarni obrazli-belgili modellash vositasida ularning tuzilishi hamda fazoviy munosabatlarni chuqurroq bilish, shu bilan birga ko'z bilan ko'rib bo'lmaydigan jarayonlar va hodisalarni sinchiklab o'rganish kabi bir qator jarayonlarni o'zida aks ettiradi.

Bulardan tashqari chizmachilik bilan shug'illanish bolalarda mustaqillikni, kuzatuvchanlikni va umumiy mehnat madaniyatini elementlari bo'lgan tartibli-aniiq, saramjon-sarishtalik bilan ishlash qobiliyatini tarbiyalaydi hamda nozik did fazilatlarini tarqsb toptiradi. Mana shu nuqtai nazardan o'quvchilarga grafik ta'lim berish nihoyatda dolzarbdir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Taniqli grafik olim A.D. Botvinnikov ta'kidlaganidek, "Chizmachilik metodikasi bolalarining grafik tayyorgarlik mazmunini, metodlarini va vazifalarini belgilab beruvchi, umum ta'lim

maktablarining umumiy maqsad va vazifalaridan kelib chiqqan holda, o'qitish jarayonining samarali tashkil etish shakllari hamda vositalarini ishlab chiquvchi fandir"[3].

Chizmachilik metodikasi ikkiga, umumiy va xususiy metodlarga bo'linadi. Uning umumiy metodikasida nazariy asoslari, maktabda chizmachilik o'qitishning maqsadi, vazifalari, mazmuni va tuzilishi; o'qitishning tashkil qilish shaklini, metodlarini va vositalarini (o'quv-ko'rgazmali qo'llanmalarni, jihozlarni) tanlab olish, ishlab chiqish va tadqiqot qilish; tushunchalarni aniqlash hamda chizmachilikni boshqa o'quv predmetlar bilan aloqasi va boshqa shu kabi masalalar ko'riladi.

Xususiy metodikasida esa, dastur mazmuni va uning mavzularini ketma-ketlikda o'rganish, tushunchalarni saralash usullari, ko'rgazmali qo'llanmalardan, grafik va amaliy ishlar mazmunidan foydalanish yuzasidan tavsiyalar berish kabi bir qator masalalar ko'riladi. Boshqa fanlar qatori chizmachilik metodikasi ham didaktika bilan yaqindan bog'liq bo'lib, ta'limning umumiy qonuniyatlari-chizmachilik o'qitish qonuniyatlarining asosidir. Ularning aloqalari o'zaro bir-birlari bilan bog'liq bo'lib, ta'limning umumiy nazariyasi, ijobiy yutuqlari chizmachilikning samarali o'qitilishida o'zlashtirilib, xususiylashtirilib boriladi.

Tabiiyki, Dars o'quv tarbiyaviy jarayonining to'la yaxlitligini ifoda etib, didaktikaning toifalari va elementlaridan tarkib topgan barcha elementlarini o'zida aks ettiradi. Darsning tarkibiy komponentlari unga qo'yilgan talablar va tashkil etish sharoitlaridan kelib chiqqan holda rivojlantirilib, takomillashtirilib boriladi.

O'quv-tarbiyaviy jarayoni to'g'ri va samarali tashkil etishda, zamonaviy didaktikaning umumiy talablaridan kelib chiqib, ishlab chiqilgan darsni tashkil etish qoidalari hamda mazmuni, tuzilishi, metodlari va turlari kabi bir qator uning komponentlari katta ahamiyatga ega. Dars komponentlarining har biri o'ziga xos xususiyatlarga va ta'rifga ega bo'lib, ularning rivojlantirish hamda takomillashtirishga katta e'tibor qaratilgan.

Bularning barchasi yuqorida aytib o'tilganidek, chizmachilik metodikasida o'zlashtirilib, uning rivojlanish asosini tashkil etarkan, o'z navbatida bir necha yillardan buyon grafik ta'lim sohasida ilmiy-metodik ishlar jarayonida yig'ilgan ilmiy dalillar va tadqiqotlar umumdidaktikani boyitishga, yangi umumlashmalar manbasini vujudga kelishiga va uning rivojlanish sharoiti-imkoniyatini kengayishiga xizmat qilib kelmoqda [5].

Grafik ta'lim tarixiga nazar solsak, u dastlab, O'rta Osiyoda eramizdan bir necha yuz yillar avval IV asrlarda shakllana boshlagan. IX-asrlarda Sharqning o'rta asr buyuk mutafakkir olimlari Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali inb Sinolar tomonidan jismlarni to'g'ri burchakli va yaqqol ko'rinishini tasvirlashga vint

1960-yilning yakunida umumta'lim maktablarining mazmuni metodlarini qayta ko'rish boshlandi. VI-VIII sinflar uchun chizmachilik o'qitish dasturi qayta ko'rib chiqilib, 1972-1973-o'quv yilidan yangi ishlab chiqilgan dasturga o'tish mo'ljallangan bo'lsada u amalga oshirilmadi. Lekin, 1975-1976-o'quv yilidan boshlab o'quvchilarning mehnat-politexnik tayyorgarliklarini, bilimlarini oshirish va har tomonlama qiziqishni hamda bilish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida uchta har biri 70 soatga mo'ljallangan IX-X sinflar uchun fakultativ kurslar joriy qilindi.

Keyinroq 1980-1981-o'quv yilidan boshlab, VII-VIII sinflar uchun yangi ishlab chiqilgan dastur bo'yicha o'qitila boshlandi. O'quv rejaga binoan 7-8 sinflarda haftasiga bir soatdan jami 68 soat ajratilgan bo'lib, chizmachilik kursining umumiy maqsadi va vazifalari o'zlashtirilmay, o'quvchilarning chizmalarni o'qish va bajarish malakasini rivojlantirishdan iborat bo'lgan. Dastur tarkibidan "Sirtlarning g'adir-budiriligini belgilash", "Tishli g'ildirak va uzatmalarni tasvirlash" va boshqa shu kabi murakkab mavzular chiqarilib yuborilgan [7].

1986-1987-o'quv yilida chizmachilik kursining mazmuniga jiddiy o'zgartirishlar kiritildi va chizmachilikning o'qitilishi avvalgi holatiga VII- sinfga qaytib o'tdi. Dastur va darsliklar o'quvchilarning yosh xususiyatini hisobga olgan holda yangilash maqsadida uning mazmuni qayta ko'rib chiqildi. Bunda bir muncha murakkabroq mavzular chiqarilib yuborilib, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatini rivojlantiruvchi topshiriqlarning yangi turlari ishlab chiqildi.

1999-2000-yildan boshlab O'zbekistonda chizmachilik 8-9 sinflarda haftasiga 1 soatdan o'qitila boshlandi.

Xulosa. Chizmachilik kursining mazmuni va metodlarini yillarda davomida bunday o'zgarib borilishi mutaxassis o'qituvchilar, metodistlar va tadqiqotchi-olimlar tomonidan o'quvchilarning grafik savodxonligini oshirish yo'lida olib borgan ilmiy izlanishlari, doimiy ravishda o'tkazib turilgan chuqur tahlillari hisobiga amalga oshirilib borilgan. Shuning uchun ham grafik ta'lim samaradorligini oshirishga, o'quvchilarning bilim va malkalarini chuqurlashtirishga o'zining ilmiy-tadqiqotlari, metodik hamda o'quv-dasturiy qo'llanmalari bilan katta hissa qo'shgan metodist olimlarning ishlarini ko'rsatib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Professor A.D. Botvinnikov dastlab, "Politexnik ta'lim tizimida grafik bilimning ro'li va ahamiyati" mavzusida fan nomzodlik dissertasiyasini, keyinroq esa, "Grafik faoliyat" mavzusida doktorlik dissertasiyasini himoya qildi va bular asosida chizmachilikni o'qitish metodikasiga oid o'nlab o'quv qo'llanmalar yaratdi. Uning tahririyati ostida nashr qilingan, umumta'lim maktablarining 7-8 sinflari uchun dastur va darsliklar 1968-yildan 1995-yilga qadar (stabil) turg'un o'z vazifasini bajarib keldi [8].

Shu bilan birga u chizmachilik metodikasini rivojlantirish sohasida ilmiy tadqiqot olib borgan: L.M.Gosudarskiy, V. A. Gerver, V. N. Vinogradov, I. A. Roytman, V.A.Kovolenko, Yu. F. Kozlova, A.Umronxo'jaev, G.M.Tubayev, M.A.Kosolapov, I.M.Ryazansova, E.T.Jukova kabi bir qator tadqiqotchi-olimlarga ilmiy rahbarlik qilish yo'li bilan ham grafik ta'lim mazmunini va metodikasini boyitishga katta hissa qo'shgan.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida" va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida"gi qonunlari. //T.: Sharq, 1997.
2. O'zbekiston Respublikasining "2004-2009-yillarda maktab ta'limini rivojlantirish umummilliy dasturi to'g'risida"gi qonuni //”Ta'lim taraqqiyoti”. T., 2004-yil 3-soni. – B. 2-10.
3. Azizxo'jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat: O'quv qo'llanma. T.: TDPU, 2003.
4. Babanskiy YU.K. Hozirgi zamon umumiy ta'lim maktabida o'qitish metodlari. T.: O'qituvchi, 1990.
5. Ball G.A. Teoriya uchebnykh zadach: Psixologo-pedagogicheskiy aspekt. M.: Pedagogika, 1990.

РЕЗИОМЕ

Maktab chizmachilik kursi mazmuni: o'quvchilarning texnikaviy tafakkurini, fazoviy tasavvurini rivojlantirish, ijodiy va bilish faoliyatini faollashtirish, umumiy hamda politexnik bilimlarni chuqur egallash, tabiat va texnikani ko'rgazmali idrok etish, predmetlarni obrazli-belgili modellarish vositasida ularning tuzilishi hamda fazoviy munosabatlarni chuqurroq bilish, shu bilan birga ko'z bilan ko'rib bo'lmaydigan jarayonlar va hodisalarni sinchiklab o'rganish kabi bir qator jarayonlarni o'zida aks ettiradi.

РЕЗИОМЕ

Содержание школьного курса рисования: развитие технического мышления учащихся, пространственное воображение, активизация творческой и познавательной деятельности, углубленное овладение общетехническими и политехническими знаниями, наглядное восприятие природы и техники, более глубокое знание их строения и пространственных отношений посредством символического моделирования предметов одновременно отражает ряд процессов, таких как тщательное изучение процессов и явлений, которые невозможно увидеть невооруженным глазом.

SUMMARY

The content of the school drawing course: development of students' technical thinking, spatial imagination, activation of creative and cognitive activities, in-depth acquisition of general and polytechnical knowledge, visual perception of nature and technology, deeper knowledge of their structure and spatial relations by means of symbolic modeling of objects, at the same time it reflects a number of processes, such as the careful study of processes and phenomena that cannot be seen with the naked eye.